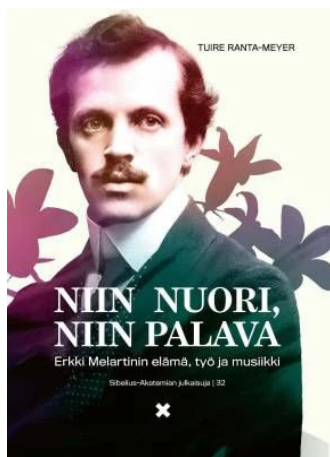

Suurelämäkerta säveltäjä Erkki Melartinista

Martti Turtola¹

Ranta-Meyer, Tuire. (2025). *Niin nuori, niin palava. Erkki Melartinin elämä, työ ja musiikki* [Sibelius-Akatemian julkaisuja 32]. Taideyliopisto. 787 sivua.

Metropolitan yliopettaja, FT, dosentti Tuire Ranta-Meyer julkaisi syyskuussa 2025 säveltäjä Erkki Melartinista 787 sivun laajuisen elämäkerran, joka on laatuun ensimmäinen kokonaiselämäkerta Helsingin musiikkiopiston (Sibelius-Akatemian) rehtorista, säveltäjästä ja taidemaalari Erkki Melartinista. Näin Ranta-Meyer saattoi voitokkaaseen päätökseen vuosikymmenien pitkäjänteisen, intensiivisen työn. Sitten Erik Tawaststjernan (1965–1988) laajan Jean Sibeliuksen kokonaiselämäkerran

ei tämän tasoista elämäkertaa ole tullut sen enempää ammattimuusikoiden kuin klassisen musiikin harrastajien luettavaksi. Kysymyksessä on suurtapaus suomalaisen musiikin historian tutkimuksessa.

Tutkimus täyttää tieteelliset, elämäkertatutkimuksen kaikki kriteerit. Mutta tämän lisäksi sen etuna on luistava, jopa herkullinen ja tyyliään tavattoman kaunis kirjallinen saavutus! Voisi ennakkoon ajatella, että lähes 800-sivuisen ammatillinen tutkimus olisi kuiva, jopa pitkäpiimäinen, mutta näin todellakaan ei ole asian laita. Musiikin lisäksi kysymyksessä on kirjallinen nautinto. Muuten selviäminen läpi käsillä olevasta lähes suunnattomasta sivumäärästä kävisi liian uuvuttavaksi. Voin siis hyvällä omallatunnolla suositella Melartinin elämäkertaa kaikkien suomalaisen taidemusiikin historiasta kiinnostuneiden luettavaksi.

Kirjan alaotsikko kertoo kattavasti tutkimusaiheen: ”Erkki Melartinin elämä, työ ja musiikki”. Uskaltaisin korostaa lisäksi, että tutkimus kertoo tavattoman tärkeän kappaleen suomalaisen taidemusiikin, erityisesti sinfonia-musiikin, synnystä ja historiasta. Tämän kulttuurihistorian lisäksi lukijan silmiin avautuu taiteilijan, luovan yksilön ja äärimmäisen herkän ja ristiriitaisen ihmisen

tragedia. Luovuus, ennen muuta säveltäminen – mutta myös mitä monipuolisin taiteen ja kulttuurin harrastaminen – pitivät hauraalta ja hennolta vaikuttavan taiteilijan kasassa. Siihen nähden on Melartinin tuotanto monipuolisuudessaan aivan hämmästyttävän laaja ja korkeatasoinen.

Arvoituksellinen Melartin – Sibeliuksen varjossako?

Vuonna 1996 ilmestyi Otavan kustantamana Einar Englundin muistelmateos *I skuggan av Sibelius*. Jo seuraavana vuonna ilmestyi teoksen suomennos *Sibeliuksen varjossa*. Kirjailija torjui kustantajan yritykset nimenmuutosta, koska Otava-kustannustalossa koettiin kirjan otsikko lähtökohtaisesti negatiivisena. Muutokseen säveltäjä ei ollut halukas ja niin nimi jäi alkuperäiseksi.

Voisiko sama arvio koskea myös Melartinia? Kieltämättä Sibeliuksen ”varjo” on mahtava koko suomalaisessa taidemusiikissa. Sibelius syntyi 8.12.1865 ja hänen nuorempi kollegansa Melartin noin vuosikymmenen myöhemmin 7.2.1875. Ikäeroa oli loppujen lopuksi vain kymmenkunta vuotta. Sibeliuksen ”varjo” on niin suunnaton, että helposti Melarti-

¹ VTT, sotahistorian professori emeritus

nin ajattelee kuuluneen kokonaan toiseen säveltäjäpolveen. Näin ei kuitenkaan ole: nuorempi kollega seurasi paljolti vanhemman Mes-tarin jalanjälkiä. Melartinin säveltäjänprofiili on suuressa määrin Sibeliuksen kaltainen. Hänen tuotannossaan aivan keskeisinä ovat sinfoniat, joita ”Suuri mestari” sävelsi seitsemän. Tietävästi kahdeksas oli tekeillä, mutta se jäi kesken ja sen säveltäjä tuhosi.

Tyylillisesti molempien säveltäjien suurimmat teokset ovat saman aikakauden tuotteita. Kokonaiskuvan luominen Melartinin sinfonioista on kautta aikojen ollut vaikeaa, minun ikäluokalleni (s. 1947) aikanaan lähes mahdotonta. Melartinin kuuden sinfonian sarjasta ei olen ollut mahdollista luoda ehittyä kokonaiskuvaan ennen kuin viime vuosina cd-levytysten ilmestyttyä. Mitään Melartinin sinfonia-perinteen kokonaisesitystä ei ole ollut toisen maailmansodan jälke-keen olemassa – ja kaikki aikalaiset ovat jo aikaa sitten kuolleet. Aikalaisista ei kasvanut mitään ”Melartin-kapellimestareita”. Melartinin sinfoniat yksinkertaisesti vähitellen katosivat ohjelmistosta. Vasta Kai Maasalon ansiokkaista tutkimuksista *Suomalaisia sävellyksiä II. Melartinista Kilpiseen* (1969) saattoi ”tavallinen” musiikin har- rastaja ja konsertissa kävijä saada jonkinlaista kokonaiskuva Melartinin tuotannosta ja nimenomaan sinfoniasarjasta.

Melartinin nimi tunnettiin ja hänen ansionsa säveltäjänä tun- nustettiin, mutta hänet tunnettiin laajemmin vain pienimuotoisten teosten viehättävänä säveltäjänä. Kukapa ei tuntisi ”Prinsessa Ruususen” Juhlaromanssia, suositu- tua häämarssia, joitakin osia ba- letista ”Sininen lintu” tai monia silloiseen kansakoulun musiikin- opetukseen kuuluvia viehättäviä lauluja. Melartin leimattiin hepos-

ti pienimuotoisten teosten, ”ko- tien säveltäjäksi”. ”Painavinta” osaa merkitsivät yksinlaulut esimerkik- si Leinon ja Koskenniemen runoi- hin ja pianomusiikki. Kuitenkin Melartinin tuotannon painopiste on suurusuuntaisissa teoksissa, ja hänen tavoitteenaan oli jopa kah- deksan, ehkä jopa kymmenen sin- fonian, sarja. Säveltäjän terveyden lopullinen pettäminen katkaisi tämän kunnianhimoisen tavoitteen.

Mihin Melartin ”hävisi”?

Ranta-Meyerin laajasta elämäker- rasta ilmenee kuva Melartinista muun muassa säveltäjänä, taide- maalarina, ja aforistikkona, jolla oli valtava kulttuurin tuntemus. Melartin ei todellakaan keskittynyt ”vain” musiikkiin, säveltämiseen, vaan hänen kiinnostuksensa koh- teina olivat eri taiteen lajien lisäksi filosofia ja kokonainen uskonto- jen kirjo. Tuntui, että hänen tie- donjanssa oli nuoresta vanhaksi saakka sammumaton. Melartin piti taidenäyttelyitä ja kirjoitti ai- nakin yhden useille kielille kään- netyn aforismikokoelman ”Minä uskon”. Hän oli arvostettu ja ra- kastettu opettaja ja erinomainen kapellimestari.

Melartinilla oli Ranta-Maye- rin kirjasta päätellen erittäin laaja ystävä- ja tuttavapiiri sekä koti- maassa että myös ulkomailla. Yhteydenpitoa helpotti Melartinin monipuolinen kielitaito. Silti sä- veltäjä tunsu itsensä jo nuorena ja vanhemmiten yhä enemmän yksi- näiseksi. Hän tunsu jopa ”kosmista yksinäisyyttä”. Tilannetta ei tuona aikana helpottanut hänen seksuaalinen suuntauksensa. Elämäker- rasta sain sen kuvan, että ei vain lähipiiri vaan ”kaikki” tiesivät sä- veltäjän taipumuksista. On muist- tettava, että käsiteltävänä aikana 1875–1937 homoseksuaalisuus oli

”rikollista”. Monet ihmissuhteet samaan sukupuoleen kuuluvien kanssa oli naamioitava ”ystävyy- deksi” – jota ne monessa tapauk- sessa varmaan olivatkin. On selvä, että tämä asiantila loi paineita ja kuluttavaakin lisäjännitettä muu- tenkin herkän taiteilijan elämään.

Vaikka tässä suhteessa eläm- me aivan toista aikakautta, silti Ranta-Meyerin kirjan ilmestyttyä on sen yhteydessä tuotu esille tä- mäkin puoli säveltäjän elämästä. Tutkija ja kirjailija on onnistunut käsittelemään vieläkin näköjään delikaattia asiaa ilman sensaatio- ta. Tähän problematiikkaan liittyy aivan ilmeisesti Melartinin hanke solmia avioliitto lahjakkaan lau- lajan Marianne Mörnerin kans- sa. Asiasta ei tullut mitään, koska tietävästi juuri Mörner vetäytyi suhteesta.

Kysymyksen homoseksuaalisuu- desta voisi toki kokonaan ”unoh- taa”, mutta asialla voi olla laajem- pikin merkitys: voisiko säveltäjän seksuaalisuus olla ”avain” otsikossa esittämääni kysymykseen, ”mihin Melartin hävisi”? Miksi Melartin ”putosi” sinfoniarepertuaarista? Olikan hän Suomen oloissa mer- kittävä sinfonikko – ei Sibeliuksen veroinen, mutta Melartinin mu- siikkia oli esitetty Venäjällä, Skan- dinaviassa ja Keski-Euroopassa, ja hänellä oli erittäin laajat amma- tilliset yhteydet eurooppalaiseen musiikkielämään.

Estikö Sibeliuksen ylivertaisuus ”toisen perinteen” syntymisen? Totta tietysti on, ettei Sibelius pois luettuna syntynyt suomalaisen sin- foniamusiikin esityksperinnettä. Jossain määrin tätä ”noidankehää” oli murtautunut Leevi Madetoja kol- mella sinfoniallaan. Varhaisemmat sinfonikot, kuten Ernst Mielck, tai nuoremmat, kuten Ernest Pingoud ja Aarre Merikanto, eivät olleet hekään vakiinnuttaneet asemaan- sa ohjelmistoissa. Yllättävää kyllä,

myös Melartinin kunnianhimoinen viulukonsertto ei kuulunut suomalaisten viulistien kantaohjelmistoon. Suomalaista oopperakirjallisuutta nyt ei muutenkaan juuri esitetty – ”Pohjalaisia” lukuun ottamatta, joten Melartinin ”Ainon” putoaminen esityslavoilta ei ole ihme.

Kirjallisuus avuksi

Suomalaisen sinfoniamusiikin historian talletukseen apua tuli onneksi kirjallisuudesta. Keskeisiä tiedonlähteitä ovat esimerkiksi Sulho Rannan aikoinaan toimittamat tietokirjat, Einari Marvian (1965–1966) toimittama *Suomen säveltäjiä I–II* ja ennen muuta Maasalon (1964–1969) toimittama *Suomalaisia sävellyksiä I–II*.

Myöhemmät Erkki Salmenhaaran hakuteokset ovat helpottaneet merkittävällä tavalla taustatiedon saantia. Melartinin osalta tunnettuutta ovat kantaneet eteenpäin ennen muuta pienimuotoisemman musiikin esittäjät, laulajat ja pianistit. Onneksi sitä kautta on saatu myös nykyaikaisia levytyksiä.

Lopuksi haluaisin esittää toiveen, että Ranta-Meyerin erinomainen elämäkertateos synnyttäisi eräänlaisen ”Melartin renessanssin”, nimenomaan suuren sinfoniasarjan, viulukonserton, sinfonisten runoelmien, miksei myös baletin ”Sinisen helmen” ja oopperan ”Ainon” muodossa. Suomalainen musiikkikulttuuri on vähintään sen ”velkaa” merkittäville säveltäjälle, taiteilijalle, opettajalle ja organisaattorille! ■

Lähteet

- ENGLUND, E. (1996). *I skuggan av Sibelius*. Fragment ur en tonsättares liv. Söderström.
- ENGLUND, E. (1997). *Sibeliuksen varjossa: kalkelmia säveltäjän elämästä* [käänt. R. Kauko]. Otava.
- MAASALO, K. (1965–1969). *Suomalaisia sävellyksiä I–II*. WSOY.
- MARVIA, E. (toim.). (1965–1966). *Suomalaisia säveltäjiä I–II*. WSOY.
- TAWASTJERNA, E. (1965–1988). *Jean Sibelius*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.